

Fél évszázad a zenében

BESZÉLGETÉS VASZY VIKTORRAL

Még a tavasszal történt, hétfő esti koncerten, a szegedi színházban. Bekonferáltak a Psalmust, a Zenebarátok Kórusának és a szegedi szimfonikusoknak soraiból kilépett a morajló nézőtér elé Vaszy Viktor, Simándy Józseffel az oldalán. A publikum zajos ovációja közben hosszú pillanatra találkozott a tekintetük, összekacsintott a mester és a fölfedezett — ki ne tudná Szegeden, milyen operatársulat állt talpra itt 1946-ban, a felszabadult ország első lélegzetvételével, amikor a Vaszy-irigálta Carmen előadáson Simándy tündöklő karrierje elkezdődött. Most, 1975 tavaszán, Vaszy Viktort ünnepeltük, őt jött köszönteni a tenorista is. A műsor (Mendelssohn Hebridák nyitánya, Mozart Jupiter szimfóniája és Kodály Psalmus Hungaricus) emlékeztetett arra a napra, 1925. március 25-ére, mikor először állt rivalda elé a karmester.

— Ma sem felejttem el, szerdai napon, a népművelési bizottság rendezésében, a budapesti Gellért Szálló halljában debütáltam az Állami Hangversenyzenekar elődjével, a Székesfővárosi Zenekarral, s a Mendelssohn- és Mozart-művek mellett még operaáriák szerepeltek a műsoron — idézi Vaszy Viktor az elhatározó élményű koncert eseményeit. — A Psalmust azért választottuk most a szegedi emlékhangversenyre, mert sok felejthetetlen estém fűződik hozzá. 1930 decemberében Kodály és Tóth Aladár jelenlétében vezényeltem, aztán sokfelé külföldön, legutóbb ugyancsak Simándyval, tavaly, Nyírbátorban.

A jubileum alkalom a visszatekintésre. S hogy ösztől nyugalomba (bár korántsem téltlenségbe) vonult, átadva a zeneigazgatói szobát Pál Tamásnak, otthonában, egy kellemes délutánon próbáltuk megfejteni a titkot, összegezni, legalább nagyvonalakban, gazdag pályáját.

— *Hogyan kezdődött?*

— Amióta az eszemet tudom, zenésznek készültem. Édesanyám Pozsonyban nevelkedett, bejáratos volt a Riegele családhoz, ahol hangulatos és intenzív kamara-zene-élet folyt, a házi estékre megjelentek az Erkel fiúk, a Dohnányi papa, sőt Bartók is. Életrajzírói említik Bartók kapcsolatát a Riegele házzal, s tudomásom szerint még él az egyik Riegele unoka, tőle valószínűleg hasznos adatokkal lehetne bővíteni a Bartók-dokumentumokat. Anyám tehát itt szívta magába a zene imádatát, s ahogyan cseperedtem, már hátulgombolós nadrágban a Lohengrin motívumait dúdoltam, három-négy évesen fülemben seregnyi dallam zsongott, anyám tanított zongorázni is. El ne felejtsem, Budapesten abban a házban születtem, ahol Nemeček Ernő lakott, a Rákos utca 3-ban, gyermekkorom élményéhez tartozott a Pál utca hangulata. Azt mondják, kicsi koromban két bottal hegedültem, de azt már magam is tudom, hogy korán, hét-nyolc évesen hegedülésre fogtak, s tízévesen már komponáltam. Nem úgy jutottam tehát a hivatáshoz, hogy pályát választottam, pillanatra sem lehetett vitás, zenész leszek. És szerencsére a legjobb mestereknél tanulhattam. A zeneszerzést 1919 őszén Molnár Antalnál kezdtem, s amikor ő úgy érezte, nem adhat több útravalót, megígérte, beszél Kodállyal, vegyen magához. Arra is pontosan emlékszem, hogy 1921 júniusában, meleg délelőtti napon érettségiztem, s délután mentem ki a Rózsadombra, az Áldás utcai villa első emeletén csöngettem Kodálynál. Emma asszony fogadott. Hamarosan előkerült a kertből, szandállal a lábán, kertesruhában maga a mester is, leültetett a zongorához. Néhány kompozícióból játszottam neki, s némi töprengés után csak annyit mondott: nagy meglepetést ugyan nem

okoztam, de ideiglenesen fölvesz. Egy esztendő járta hozzám, privát órákra az Áldás utcába, ott találkoztam Szabolcsi Bencével, s az órák után gyakran barágtunk a fák között, beszélgettünk. Kodály imádta a természetet. Jövőre mindjárt másodikba vettek föl a Zeneakadémiára, tanulmányaimat Kodálynál folytattam. Akkoriban vonult nyugdíjba Mihalovich Ödön igazgató, s keresett valakit, aki unaloműző társasága lehet, elhozza postáit, üzeneteit a Zeneakadémiáról. Vállalkoztam rá, minek következtében haláláig közvetlen környezetéhez tartoztam, wagneriánus baráti köréhez, ahonnan sok intimitást tudtam meg Wagnerről, Lisztről. Zeneszerzői tanulmányaimat Koessler Jánosnál fejeztem be, s már halála után szereztem a diplomát. Koessler munkásságát érzésem szerint ma sem ítélik meg jelentőségéhez mértén, hiszen kezei alól Bartók, Dohnányi, Kodály, Weiner került ki, persze maga Dohnányit szerette legjobban, mert stílusa az övéhez hasonlított, de hát ez természetes. Én voltam Koessler utolsó növendéke. A diplomához zárthelyi dolgozatot kellett írnom, zongorahasználat nélkül. Molnár Antal ült velem szemben, fűgát rögtönöztem, továbbá be kellett mutatni egy lehetőleg magyaros stílusú, nagyzenekarra írt kompozíciót. Ez volt az I. szvitem. Az első tételt bizottság hallgatta végig, Kodály, Hubay, Weiner, Siklós Albert, majd partitúraolvasás következett, végül kitűnő minősítésű oklevelet kaptam. Az idő tájt több hangszert is tanultam, hegedűből például Zsolt Nándornál végeztem el a Zeneakadémiát. 1925-ben hangzott el először nyilvánosan saját kompozícióm, a Keleti tánc, nagyzenekarra, Romantikus nyitányomat pedig már Ansbachban mutattam meg az ide visszavonult Koesslernek, aki azt mondta: „Kedves fiam, arra a pontra érteztél, ahol visszavonhatatlanul kiderül, leszel valaki vagy senki.” Mikor tehát 1927-ben zeneszerzői diplomát nyertem, már két esztendeje mint karmester működtem. 1926 decemberében dirigáltam azon a tehetségvédelmi hangversenyen, ahol föltűnt Fischer Annie, Kókai Rezső, Faragó György, Szabó Lujza. Szerencsés véletlen folytán kerültem a Székesfővárosi Zenekarhoz hangversenymesternek, 1929-ben pedig karigazgatónak hívtak az Egyetemi Énekkarhoz. Érdekes előzmények után. 1928-ban hangversenysorozat keretében Verdi Requiemjét készítették elő, a karmester megbetegedett, senki sem merete vállalni a próbát. Jelentkeztem, bár a művet addig még nem hallottam, viszont volt egy zöld kötésű Ricordi-partitúram, metrumjelzésekkel, s ez támpontot adott, eldirigáltam a próbát. Ennek eredményeként hívtak az Egyetemi Kórushoz. Énekkarral már korábban is foglalkoztam, pékekből verbuvált munkásdalárdával, ízes-hangulatos délutánonon egy józsefvárosi kocsmában próbáltunk. A Székesfővárosi Zenekarral és az Egyetemi Kórusal először a Szent Erzsébet-legendát mutattuk be, majd második produkciónk volt a már említett Psalmus, melynek szőlőját Székelyhidi énekelte. Itt éreztem először, ezen a koncerten, az atmoszféra gyönyörűségét, amit nem lehet elmondani, kifejezni, a mű elhangzása után hosszú másodpercekig halálos csend honolt a teremben, Kodály zenéje megbabonázta a hallgatószámot. A büfében találkoztam koncert után Tóth Aladárral, s később összebarátkoztunk. Északi turné következett az Egyetemi Énekkarral: Krakó, Varsó, Riga, Tallinn, Helsinki, majd az 1936-os visszatérésünk szép kitüntetés meglepetését tartogatta számomra, a finn Fehér Rózsa-rendet. Sokat, sokfelé utaztam az egyetemiekkel, mint az egyetemi kórusok világszövetségének tagja, részt vettünk 1931-ben a müncheni találkozón, 1933-ban olaszországi turnén, majd megint északon. Még az amerikai turné előtt kapcsolatba kerültem a Palestrina Kórusal, ahol 1935-ben választottak meg karigazgatónak. Hat évig dolgoztam velük, s többek között előkészítettem a Te Deumot, amelyet maga Kodály vezényelt, s a Cantata profanát — Dohnányinak. A Palestrina Kórusal megjártuk Varsót, 1936-ban, egy évvel később Olaszországot, s ma is elborzaszt a vállalkozás bátorsága, Rómában megszólaltatni a Missa papae Marcellit. Amikor 1939-ben visszatértünk Nápolyba, Kodály Te Deumát is vezényeltem, az altot Basilides Mária énekelte.

— *Idén az egész világ megemlékezett Bartók Béla halálának 30. évfordulójáról. Vaszy Viktor zeneakadémiai éveitől élvezhette Bartók művészi közelségét, sőt, tudomásom szerint, több közös koncertjük volt.*

— Először 1936-ban léptem Bartókkal koncertdobogóra, Liszt-jubileumi hangversenyen dirigáltam, Bartók játszotta a Haláltáncot. És vezényeltem mint szólistát, Beethoven B-dúr és Bach f-moll zongoraversenyében, és saját Rapszódiajában. Acélos ritmusú, stabil, megalapozott technikájú zongorista volt, több mint virtuóz: művész. A játék fegyelmét, a ritmus oly fontos szerepét tanulhattam tőle, akkor is, ha én dirigáltam, nem beszélve arról, hogy Bartók nagy barokkszakértő volt. Zseni közelében dolgozni egyébként is rendkívüli élmény. A Cantata profanát ötvenhárom próbával tanítottam be a Palestrina Kórusnak, s Bartókkal elemeztük a tempókat, észrevételeimet figyelembe vette, módosított is egy helyen a metrumjelzésen. Amikor a Vigadó nagytermében dirigáltam a Cantatát, előzőleg Bartók zongorázott, a koncerten ott ült József Attila, Reintz Béla, s a szünetben Bartók bemutatott Babits Mihálynak.

— *Miként került Vaszy Viktor Kolozsvárra, ami életének újabb nagy szakaszát vezette be. Innen vezet ugyanis az út Szeged felé.*

— Akkoriban sokat agitáltam, ideje decentralizálni a magyar zenekultúrát, építsünk ki vidéki központokat. 1941-ben behívtak a minisztériumba, s visszakérdeztek: beszéltem eleget, elmennék-e Kolozsvárra? Rövid gondolkodási idő után vállaltam. A prózai társulattal együtt 350 tagú színházat hoztunk létre, percre pontosan három évig, 1944. július 9-ig dolgoztam ott, s elég egy pillantást vetni a történelemre, nyilvánvaló, mozgalmas időkben. Amikor bevonultak a németek, az egész város ökölbe szorított kézzel nézte a deportálásokat, de a zenekaromban játszottak sárga csillagosok is, míg a páholyban ott ült a német városparancsnok. Néhány zenészt sikerült kimenteni. 1944-ben visszarendeltek Budapestre az Operaházhoz, s elfoglalhattam 1929-től nyitvahagyott főiskolai tanári állásomat. Az Opera akkori igazgatója, Lukács Miklós is határozottan visszautasította a nyilasok instrukcióit.

— *Nem esett még szó arról, hogy korábban az Egyetemi Kórusral megjárták Amerikát.*

— Ehhez fűződik szakmai újításunk. Pálca nélkül dirigáltam a kórust, s bevezettük a néma indítást, a karmester ne adjon látható jelet, ne hadonásszon hangvillával, hanem az énekesek közé „elbújtatott” másodkarmester tegye helyette. A titkot nem tudták megfejteni, azt terjesztették, a kórusnak abszolút hallása van. Az amerikai turné 16 ezer dolláros bevételét a New York-i magyar kórháznak ajánlottuk föl, bemutatkoztunk a Cornegie Hallban is, Philadelphiában pedig Ormándy Jenő villájában vendégeskedtem.

— *Térjünk vissza a kolozsvári évekre, pontosabban a háború végnapjaira.*

— Pesten ért 1945. Már tavasszal fölmerült, hogy a kolozsvári példát másutt is meg kellene csinálni, hiszen ott olyan pezsgő zenei életet szerveztünk, hogy messze földre híre ment. 1941-ben Bartók Divertimentójának magyarországi bemutatóját dirigáltam, 1943-ban a Hegedűversenyt. Itt jegyezném meg, abban a szerencsében volt részem, hogy sok Bartók-, Kodály-kompozíciót vezényelhettem, én mutattam be a Karádi-nótákat, majd a Felszállott a pávát, amit Horthy betiltatott. Visszatérve Kolozsvárhoz, adott volt tehát a modell, s ehhez alkalmat az országban először államosított Szegedi Nemzeti Színház kínált. Lehotay Árpád jött el igazgatónak, az operára két jelölt akadt, Fricsay és én. Kodály tanácsolta, vállaljam el. Akkor három, országosan kiemelt színház alkotott azonos gazdasági egységet, a budapesti Nemzeti, az Opera és a szegedi színház. Lehotaynak nem volt sok kedve az igazgatáshoz, visszament Pestre, 1946-tól két szezonban én voltam az igazgató. Jelentős anyagi támogatással és nagy apparátussal dolgozhattunk, 69 tagú zenekarral, 56–60 főnyi énekkarral, 28 magánénekeskel. Néhány nevet említenék azokból az időkbeli: Turján Vilma, Horváth József, Pócza Ella, Király Sándor, Szabady István, Simándy József, Érdi Pál, Hidy Franciska, vagy a prózai társulattól Rajz János, Bessenyei Ferenc, Zentay Anna, Radnóti Éva; s a főrendezők: Hegedüs Tibor, Abonyi Tivadar.

— *A folytatás nagyjából már ismert. Titkok nyitját keressük, vajon mi lehetett a magyarzata, ha Szegeden akkor, majd a későbbiekben, országos hírű és jelentősű opera alakulhatott ki.*

— Rájöttünk arra, hogy sztárok nélkül, standard operákkal, nehéz látványos eredményeket produkálni, országosan figyelmet kelteni. Éppen ezért két cél lebegett szemünk előtt: méltatlanul mellőzött, régi remekműveket föltámasztani, és bemutatni századunk kiemelkedő alkotásait. Így került másorra az Ivan Szuszanyin, a Nabucco, a Szicíliai vecsernye, az Idomeneo, a Norma, a Szorocsinci vásár — a modernek közül pedig Orff Holdja, a Prokofjev-operák, Három narancs szerelmese, Eljegyzés a kolostorban, Hindemith Mathis, a festője, Egk Peer Gyntje, Gotovac Erőja, Zikker Bajazit bégje, két Einem-opera, a Danton halála és legutóbb Az öreg hölgy látogatása. *Ansamble-kultúra kialakítására törekedtünk.* A szocialista színházművészet jellegzetessége, hogy állandó társulatokkal dolgozik, tehát mód nyílik az együttesek kinevelésére, a folyamatos alkotó munkára. Megtanultuk, nem a világsztárok fontosak, hanem hogy valamennyi énekes hangfajának megfelelő szerepkörön bizonyíthassa tehetségét. A sztárok önmagukhoz igazítják az előadást. Úgy neveltem az énekeseket, hogy szüntelenül a megoldást mutattam elébük, nem engedtem őket a maguk kedvére énekelni, hanem célt adtam, amihez kénytelenek voltak technikailag is igazodni.

— *Szegedi működése elválaszthatatlan még két jelentős vállalkozástól. Az 1959-ben fölújított Szegedi Szabadtéri Játékoktól, amelynek létrehozásában, kiteljesítésében elévülhetetlen érdemeket szerzett, és az 1969-ben megalakult Szegedi Szimfonikus Zenekartól, melynek őszig vezetője volt.*

— A zenekar létrejötté, önállósodása óriási lépés, a város zenekultúrájának mér-földköve. Ez közismert. Szakmailag csak annyi indoklás: nem játszik könnyűzenét, tehát nagyobb fegyelemre, művesebb hangzáskultúrára nevelhető. Az utóbbi időben elég sok zenekar alakult az országban, s gondjaik hasonlóak a szegedihez, a vonósoktatás egyelőre nem tudja utolérni a nagyzenekari igényeket. A fúvósaink viszont már kitűnők.

— *Nem beszéltünk a rádiófelvételekről, tulajdonképpen érintetlen maradt zeneszerzői, pedagógiai munkássága, de hát egy interjú keretei túlságosan szűkre szabottak a félszázados pályá valamennyi lényeges mozzanatához is. A vezető nyugdíjba ment, a karmester, a zeneszerző azonban tovább dolgozik.*

— Természetesen. Koncerteket vezénylek Budapesten, Szegeden és vidéken, meg komponálok. Shakespeare után Petrarca és Michelangelo verseire írtam madrigálokot, vegyeskari művön dolgozom Vörösmarty nyomán, s bennem motoszka egy téma, valami requiem-féle a ma még élőkről, a holnapi halottakról. Két nagy terv: az Orfeusz balett és egy operai parasztdráma. Harsona versenymű terve foglalkoztat, de emlékeimet is szeretném rögzíteni a két világháború közötti hazai zenekultúra nagy korszakáról. Utoljára a zenekarvezetés művészetét szeretném megírni.

Mi mást kívánhatnánk hozzá: töretlen egészséget, alkotókedvet, energiát!

NIKOLÉNYI ISTVÁN